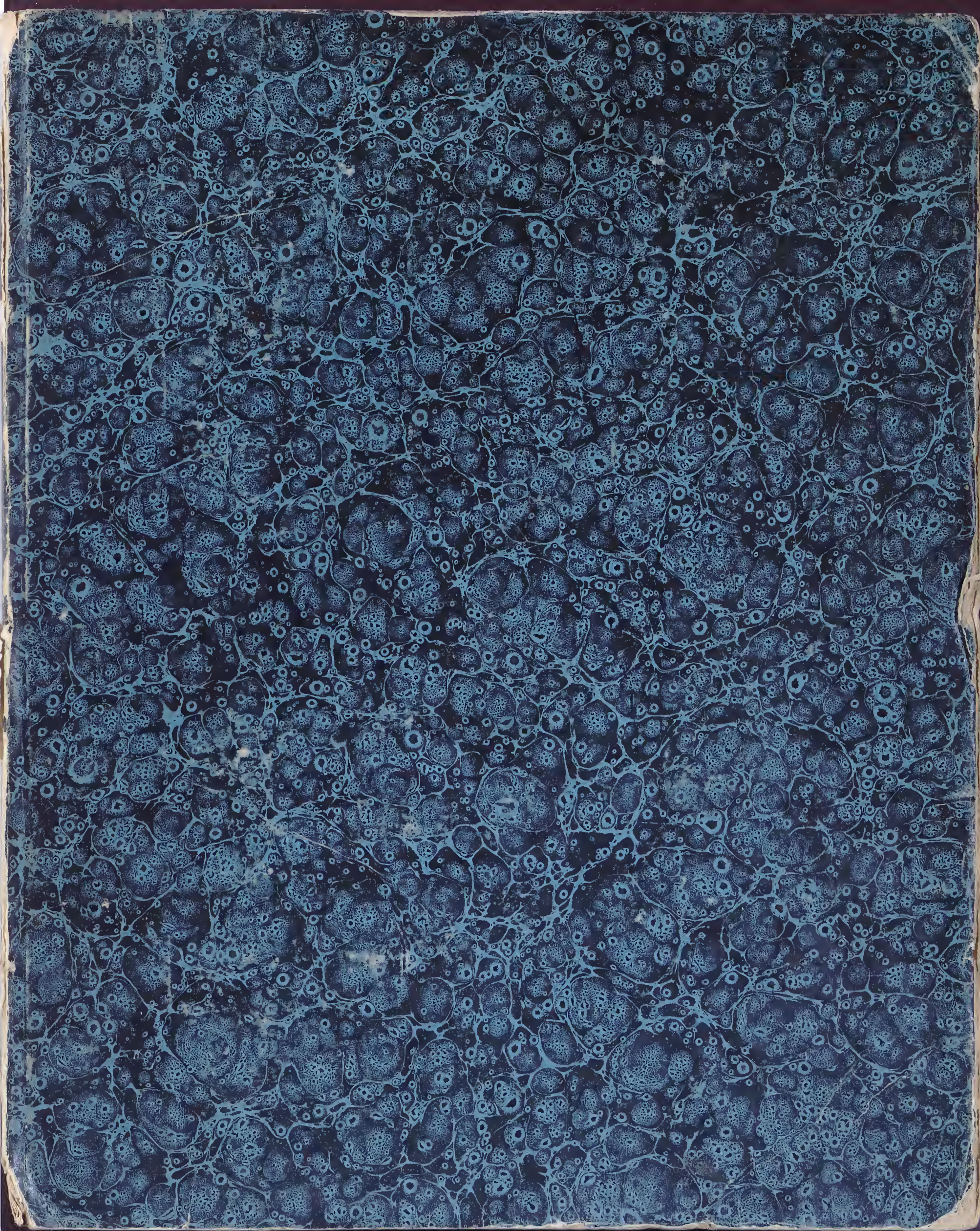

Andreae summula de processu judicii ed. A. Wunderlich Basileae 1840. 8.

Dem

Herrn Dr. Freiherrn v. Richthofen

mit Hochachtung

vom Herausgeber

308
Z
Box 354

Om Rettergangsmaaden ved de geistlige Retter af den Viborgske Biskop Knud.

Udgivet af

Dr. Kolderup-Rosenvinge,
Professor, Ridder af Dannebrogen.

Kjöbenhavn.
Trykt i Thieles Bogtrykkerie.

1832.

Særskilt aftrykt af Ny Danske Magazin VI.

Dette hidtil ubekjendte lidet Skrift findes i Slutningen af det Arne-Magnæanske Haandskrift No. 447 i Duodez og optager 16 Blade og to halve Sider. Haandskriftet, som er skrevet paa Pergament med en ret læselig Haand, indeholder foruden Jydske Lov, hvormed det begynder, Kong Erik Glippings Forordning af 1284, et lidet Stykke af den gamle Glossator Hostiensis om den Beskyttelse, Kirken giver Forbrydere, et Privilegium for geistlige Personer af Keiser Carl d. 4de (begge oversatte paa dansk), Kong Christian d. 1stes Privilegier for Jylland af 1466, det bekjendte Lovstykke: "om Leger vorder bard"[1]), derpaa en Fortegnelse paa de Sager, som skulde afgjøres med Kjønseed, Fortegnelse paa 40 Marks Sager, Forklaring over Boel; umiddelbar derefter følger det her omhandlede Stykke uden nogen Titel. Dets Indhold og Hensigt antydes imidlertid ved Begyndelsesordene: Fyrst man talær om Kirkins doms logh oc om hinnes framgongh, tha skal man vidhæ &c. og ved Slutningsordene: Oc thet er saffd (sagt) aff (om) dommer (dommens?) framgongh oc hinnes skikkels, at the ther ienfoldugæ æræ moghæ haffuæ nogæt aff Kirkins logh oc hinnes dom.

At Skriftet er forfattet af Biskop Knud, derom give Slutningsordene os Underretning; thi umiddelbart efter de nylig anførte følger: oc hær ændæs then lidæn bogh, som biscop Knudh i viborgh giordæ. gud giff hans siæl ewinnæligh gledæ for sinæ gaffwe. Amen; hvorefter er tilskrevet med rødt Blæk, sandsynligviis med samme Haand: Thennæ bogh ær vælbyrdugæ mans ienss Kos i starop, gud undæ hanom then at beholdæ met æræ oc gledæ. Vi have al Grund til at antage denne Efterretning for at være paalidelig, da den maa være nedskreven ikke længe efter Biskop Knuds Død og Haandskriftets Ejer Jens Kaas til Starupgaard var Biskoppens Samtidige og bosat i dennes Stift. Der gives nemlig ingen anden Jens Kaas, som ejede Starupgaard i Viborg Stift, end den, som i Stamtavlen over den Kaasiske Familie anføres at være død 1489[2]);

Vi-

[1]) Trykt i K. Anchers Lovhistorie I. 617; at han herved har benyttet det ommeldte Haandskrift, sees af hans Fortale, men intetsteds omtaler han Biskop Knuds Skrift om Processen.

[2]) Hofmanns hist. Efterretn. om danske Adelsmænd I. S. 157 Stamtavlen No. 1. jvfr. Pontoppidans danske Atlas IV. 694, hvoraf sees, at Jens Kaas fik Starupgaard ved sit Ægteskab med Edele Saltense.

Biskop Knud derimod, som Haandskriftet forudsætter at være død, levede endnu 1477 og maaskee 1481, ved hvilket Aar Hvitfeld først angiver hans Eftermand Niels Glob[1]). Efter de anførte Data maatte Haandskriftet, der omtaler Jens Kaas som levende, være skrevet inden Udgangen af Aaret 1489; imidlertid stemmer dette ikke med den Omstændighed, at der paa et af de sidste Blade i en Formular til en Dom findes anført, at thenne dom vort giort i tellig ien sted æffter vors herræ födsæl MCDXCIX ipso die visitationis marie (d. e. den 2den Julii). Af dette Aarstal, som Skriveren sandsynligviis har valgt, fordi han netop i dette Aar har fuldført sit Arbejde, maa man slutte, at den Jens Kaas, som har ejet Bogen, endnu ikke var død om Sommeren 1499, uagtet Stamtavlerne anføre ham som død 1489. Men at disse den Kaasiske Families Stamtavler, som Hofman og Sandvig have bevaret, ere meget urigtige, har vor afdøde lærde A. Kall forlængst bemærket[2]), og da der aldeles ikke kan tænkes nogen Grund, hvorfor Afskriveren skulde have meddeelt en falsk Efterretning om Bogens Ejer, er det neppe nogen dristig Hypothese at antage, at Stamtavlerne ogsaa her indeholde en Urigtighed og at maaskee Jens Kaases Dødsaar har været 1499 istedetfor 1489.

Det kan efter det Foranførte vel ikke være nogen Tvivl underkastet, at det lille Skrift om Processen ved de gejstlige Retter er skrevet af den viborgske Biskop Knud, som har forfattet de bekjendte Glosser til Jydske Lov, men om det er et Originalarbejde af ham eller en Oversættelse af et eller andet latinsk Skrift, er dermed ikke afgiort. Ikke blot flere Udtryk og Vendinger synes at pege paa en latinsk Original, men især den Omstændighed, at Skriftet omtaler Viingaarde, som Gjenstande for Proces. Ogsaa gaves der Værker nok om den canoniske Proces, som Biskop Knud kunde have oversat. Johannes Andreæ († 1348) giver i sin Fortale til Durantis Speculum judiciale en Fortegnelse paa Skribenter over Processen, tildeels efter canonisk Ret, hvilken Savigny paa ny har ladet aftrykke i sin Geschichte des römischen Rechts im Mittelalter III. 586; efter hvad der i denne Fortegnelse anføres om Skrifternes Indhold og deres Begyndelsesord kunde man snarest gjætte paa et Skrift af Johannes de Deo under Titel libellus judicum[3]). Da dette Arbejde kun er til i Haandskrifter, som findes paa fremmede Bibliotheker, har jeg ikke kunnet anstille nogen Sammenligning. Derimod er det ved den Sammenligning, jeg har anstillet med Durantis Speculum (formodentlig forfattet omtrent 1272), hvori Forgængerne flit-

[1]) Hvitfelds Bispekrønike S. 105 jvfr. K. Anchers saml. Skr. I. 332.

[2]) Ny Danske Magazin II. 119.

[3]) ".. Sed et postea fecit libellum, cujus nigrum incipit: principio nostro quem libellum judicum vocavit, a judicibus et judiciis inchoando, illumque in quatuor partes divisit. Multum etiam in illo favit canonistis." Jvfr. Savigny l. c. V. 417. Han levede endnu 1251.

flittigt ere benyttede, blevet mig temmelig klart, at Biskop Knuds Arbejde ikke er en Oversættelse af noget bekjendt Værk over den canoniske Ret. I det mindste røber Biskop Knuds Arbejde tydeligt nok, hvad der ogsaa siges i Slutningen, at det egentlig kun var skrevet for de Eenfoldige, som ellers intet vidste om canonisk Ret og Rettergangsmaade, og af denne Natur vare de lærde Canonisters Arbejder neppe. De bære jevnlig Præg af Lærdom, om end ikke altid vel anbragt; ere opfyldte med Citater af de romerske og canoniske Love; og røbe ikke sjelden Skarpsindighed i Definitioner og Distinctioner, om man end maa tilstaae, at den ofte udarter til Spidsfindighed; ogsaa ere de, saavidt mig bekjendt, altid beregnede paa lærde Læsere. Biskop Knuds lille Skrift indeholder derimod kun Processens første Grunde, ledsagede med adskillige Formularer for de i Processen forekommende Documenter, uden et eneste Citat, uagtet han ellers i sine Glosser ikke sparer paa Citater, ja det er endog ikke frit for urigtige Forklaringer og upassende Exempler f. Ex. i Materien om Exceptioner. Vil man altsaa ikke antage, at en eller anden Canonist kunde have forfattet et latinsk Skrift til Veiledning for de første Begyndere, som formedelst dets Ubetydelighed kunde være forsvundet i Strømmen af Skrifter over den canoniske Ret[1]), bliver det kun tilbage, at ansee Biskop Knuds Arbejde for originalt. At Ord og Vendinger ofte hentyde paa en latinsk Oprindelse, er ikke nogen Indvending af betydelig Vægt; thi ikke at tale om, at det vel er muligt, at Biskop Knud selv kan have forfattet sit Arbejde paa Latin og at vi kun have det tilbage i Oversættelse, er det jo indlysende, at Stoffet til et saadant Værk i alle Tilfælde maatte søges i Love og gamle Formularer, der vare skrevne paa Latin. Det er da heller ikke saa forunderligt, om Biskoppen ved at benytte en saadan gammel Formular lod Viingaardene blive staaende, skjøndt deraf ingen Anvendelse kunde gjøres i Danmark, ligesom han ogsaa blandt Indsigelserne, der kunde gjøres mod en Dommer, beholdt den, at han var en Træl, uagtet der i Danmark ikke længer fandtes Trælle. Hermed er det imidlertid ikke min Mening at ville nægte, at Biskop Knud har benyttet et eller andet Arbejde af den canoniske Ret; det vil tvertimod i de tilføjede Noter blive viist, at enkelte Steder synes at være ligefrem tagne af Durantis Speculum eller maaskee af Tancreds Ordo judiciarius[2]), et Værk, som Durantis ofte ordret har afskrevet.

Jeg har allerede yttret: at det vel kunde være muligt, at Biskop Knuds Skrift oprindeligen var forfattet paa Latin. Uagtet den Bemærkning i Skriftets

[1]) Man kunde maaskee gjætte paa Hostiensis, af hvem man kun har nogle Glosser tilbage (jvfr. Savigny l. c. V. 347-348), da, som ovenfor bemærket, Haandskriftet indeholder et lidet Stykke af ham.

[2]) Formodentlig skrevet efter 1234, efter Savignys Bemærkning i Geschichte des röm. Rechts V. 116.

tets Slutning, at det er skrevet for de Eenfoldige, synes at modsige en saadan Formodning, er der dog en Omstændighed, som ikke lidet synes at bestyrke den. Der findes nemlig i det Arne-Magnæanske Haandskrift No. 28 blandt Qvarterne et Fragment af vor Forfatter, i hvilket Sproget næsten heelt igjennem er saa afvigende fra Texten i No. 447, at man paa ingen Maade kan tillægge nogen Afskriver Skylden for disse Afvigelser, men det skjønnes tydeligt, at det er en anden Oversættelse af een og samme Original; naar det f. Ex. hedder i No. 447: at han talær aldrigh om then sagh, saa lyder Stedet i No. 28 saaledes: at han ikke thidhær taler therom; hvad hiin kalder then longæ undertekt (exceptio) kalder denne dwals undertekt (exceptio dilatoria); istedetfor forthi iæc ær eder æi undergiffuen har No. 28: forthi iæc ær æy aff eders torrigh (forum) o. s. v. Det er stor Skade, at baade Begyndelsen og Enden mangler i No. 28, hvorved saaledes den Oplysning om Skriftets Forfatter, som indeholdes i No. 447, aldeles savnes. No. 28 giver iøvrigt paa mange Steder gode Oplysninger og jeg har derfor meddeelt de vigtigste Varianter under Mærket B; hvor Læsemaaderne ere at foretrække for dem, der findes i No. 447, har jeg betegnet det ved at lade Varianten trykke med udmærket Stiil.

Endskjøndt vi nu ikke kunne tillægge det her meddeelte Arbejde noget særdeles stort Værd, vil det dog i flere Henseender fortjene baade Retsforskerens og Sproggrandskerens Opmærksomhed, som det eneste paa dansk skrevne systematiske Værk af juridisk Indhold, der er os levnet fra vor ældre Lovgivnings Periode. Det er med Hensyn til Retshistorien saameget mere mærkeligt, som den canoniske Ret har efterladt sig saare faa Spor i vore Love, Kirkelovene undtagne, uagtet det er vist, at den siden Slutningen af det 13de Aarhundrede stedse fik mere og mere Indflydelse i Praxis selv udenfor de gejstlige Retter, ligesom ogsaa disses Jurisdiction efterhaanden havde udvidet sig langt over Grændsen af egentlige gejstlige Sager. Maaskee var ingensinde den canoniske Rets Indflydelse større end netop paa Biskop Knuds Tid under Kong Christian d. 1stes Regjering, fra hvilken Periode vi have den mærkelige Dom, som Rigens Raad affagde efter canonisk Ret (1453), hvorved en Mængde Pantelehn bleve erklærede hjemfaldne til Kronen [1]). Ihenseende til de gejstlige Retters udstrakte Jurisdiction behøver jeg blot at gjøre opmærksom paa det vide Omfang af gejstlige Sager efter hine Tiders Begreber [2]). Ogsaa er det vel antageligt,

at

[1]) Hvitfeld S. 858: "... Huorfor efter den Geistlig Ret blev dømt oc sententieret af Rigens Raad, at paa det deris Siel icke skulde lide Nød, som haver hafft samme ubillige Oppebørsel oc Rente, da skulle de Læn, som i saa Maade vare bortpantede, at de allerede havde oppebaaret mere end deris Hoffwetstoel deraff, Kong Christiern strax igien fri hiemfalde under Kronen."

[2]) Jvfr. mit Grundrids af den danske Retshistorie. 2den Udg. §. 59 Not. a.

at hos os, ligesom andensteds[1]), verdslige Parter ikke sjeldent have bragt deres Sag til Afgjørelse for gejstlig Domstoel, og adskillige af de Formularer, som Biskop Knud anfører, synes ligefrem at forudsætte det. De borgerlige Domstoles Forfald i det 15de Aarhundrede have vel bidraget til, at man hyppigere valgte denne Vej. Men, jo større Anvendelse den canoniske Ret fik hos os i Rettergang, jo mere de gejstlige Retters Virkekreds var bleven udvidet, desto kjærkomnere maa en dansk Biskops Skrift om Rettergangsmaaden ved de gejstlige Retter være os.

Fyrst man talær om kirkins doms logh oc om hinnes framgongh[2]), tha skal man vidhæ fyrst, huad dom ær oc [3]) mange styær oc veyæ hun haffwer i sægh oc huad personæ ther ma holdæ kirkins dom oc huilkæ kirkins dom ær skyldug at lydæ.

(1.) Dom ær trinnæ personers gerningh, ien personæ ær dommer, annen ær then tiltalær haffwær til nogen man, tridiæ ær then som sectes for noger sagæ oc skal suaræ then, som hannom tiltalæ och sagh giffwer. Andræ personæ ære oc stundom icke rætfærdigæ[4]) i dommen sosom æræ vinnæ, [i] aduocat, so silman[5]) oc tilhielper oc then, ther siddær meth dommer.

Domær ær then ther dømer om sager oc seyæs han at væræ domer, ther seyær rætten eller dictær thet, ther ræt ær. Giør han huerken thissæ thwinnæ, tha ma han æy væræ dommer.

Thy æræ trinnæ handæ folk ther kirkins dom ma holdhe; ien handæ folk hieder eller kalles ordinarii, thet ær thy ther sielff haffwer vold[6]) i then helligæ kirki, som ær biscop, prowster, ærkideghen oc thieris ligæ. Thy an=

[1]) Jvfr. Cod. Theod. et Justin. t. de episcopali audientia, og Walters Lehrbuch des Kirchenrechts. 4te Ausg. §. 188.

[2]) Framgongh, processus.

[3]) Her mangler formodentlig: huræ, hvor.

[4]) Denne Læsemaade er upaatvivlelig urigtig; den Tanke, der skal udtrykkes, er uden tvivl, at nogle Personer ikke ere nødvendige i Rettergang.

[5]) Der maa læses Sisselman eller Sysselman, der siden forekommer som Oversættelse af procurator.

[6]) Vold: Magt, Myndighed, Jurisdiction.

annen handæ folk hiedæ delegati, thet ær thy, ther giffwæs makt aff paffuen eller aff paffuens legat. Tridie handæ dommer heder abitrii[1]) thet ær the ther noget handæ makt giffues i handh[2]) oc the ma sidæn ændæ om the samæ saghæ.

Om dommer. Thet ær trinnæ tingh man hindræ, at han ma æy væræ dommer, iet ær naturligh vonskæ[3]) som ær døwæ, dommæ[4]), oc galnæ. Thet annet, ther hindræ, om han ær i bannæ eller irregularis, thet ær then ther amodh hørsom[5]) gior æmbæt i then helligæ kirki, oc kiættær och hiedningh ma æy væræ dommær. Thet tridiæ ære quinner ma æy være dommer for thieræs mildhiet.

Then annen persone i dom skal væræ hieder reus pa latinæ, thet ær then, ther skyldugh ær for noger sagh. Thridiæ personæ i dom hieder actor a latinæ, thet ær then, ther dielæ haffwer amodh annen. Then ther i bannæ æræ ma æy wæræ dielæman[6]) uthen annem man ma han fangæ for sæg.

Then ær vinnæ thær bæræ[7]) i dommen. thræl ma æy væræ vinnæ, æy leydrengh, æy quinnæ i store sagæ, som ær om thyffnæt, heller mandrab, barn ma æy væræ vinnæ, æy uwittigh, æy galn, æy fattige, forty at thet ma ventes, at han tager ther gaffuæ for sin fattigdom. Æn ær han edæl oc rætfærdigh, ændogh at han ær fattigh, tha ma han bæræ vinnæ. Kiættær, hiedningh oc iødæ ma æy vinnæ væræ; och skal vinnæ bæræ i vissæ sted oc vissæ timæ.

Aduocat ær then, ther verier annen manns sagh i dom for penning heller værd; aduocat skal æy væræ vonfredigh[8]), æy blind, æy thræl, æy

[1]) Arbitri.

[2]) Af Parterne nemlig.

[3]) Vonskæ, Mangel, Brøst.

[4]) Dommæ, stumme.

[5]) Hørsom, Lydighed, Hørighed. See den ældste danske Bibeloversættelse, udg. af Molbech.

[6]) Dielæman, Sagsøger.

[7]) Her mangler et Ord som Vidnesbyrd eller deslige.

[8]) Vonfredigh, uærlig, vanæret; see Subst. wonfreyd, Vanære, i den ældste danske Bibeloversættelse.

æy barn, æy munk oc æy regælbundæn kanik, uthen hans forman byudær hanum eller thæt ær thieræs eghen kirki sagæ, tha ma han væræ aduocat, och so ær thet om munk; præst ma æy være aduocat, uthen thet ær hans eghen sagh, heller hans kirkisagh, heller noger personers sagh, ther til hanom lyder[1]), som ær brother heller systær heller viduer[2]) eller faderløss børn, thieræs veriæ ma han væræ. Assesor ær then, ther meth domæræn sidder och berættær[3]) hanom, om han ær æy sielff viis i sin dom.

Auditor ær then, ther domer fongær i hand noger sagæ oc (at) granskæ heller ransage, som ær om vinnæ, om the æræ rætfærdigh, heller ændræ thøllig sagæ, om thet ær sand om the personer, ther skal væræ i dom.

(2.) Nu skal seyæs, huræ man skal framgonge i dom; so ær hendes framgongh. Fyrst skal reus steffnes aff dommer oc skal hanom giffues timæ oc stundæ, at han ma komæ til hanom, oc siden skal han fongæs i hand ien lidæn skrifft, hieder libellus. Siden skal hanom giffwæs stundæ at thænckæ sægh vel om, huad heller han vil standæ sin dielæ eller vigæ for; fyrst thæn tymæ ær gongen, ther hanom giffues at thænckæ sægh om, tha skal han kome til dom igien oc haffwer han ingen untekt[4]), ther han fly dommen meth, tha skal han suaræ then, hanom tiltalær, antæn at kindæs[5]) eller at nekthæ (thet) ther hanom vidæs, oc then tiltaling oc thet suar hiedr litis contestacio; siden skullæ the giuæ bagmols eed[6]) oc hvad thet ær, thet seyæs her æffter. Siden then eedh ær giffwen, tha spøræs the effther igien aff dommær om thieræs saghæ och tha skullæ the lyec[7]) thieræs vinne fram och thieræs instrumentæ, ther the

[1]) At lyde til, høre til, staae under, s. Riimkrøniken V. 1303 (Molbechs Udg.)

[2]) Viduer, Enker.

[3]) berætter ɔ: beraader, giver Raad; jvfr. Durandi Specul. I. 93: assessor est is, quem ille, qui judicandi potestatem habet, sibi associat, ut sibi in causæ cognitione assideat vel assistat et eum ad recte decidendum causam instruat. (Ed. Fcfurt. 1612. fol.)

[4]) Untekt, Indsigelse; et godt gammelt Ord for Exceptio. Skrives længere nede undertekt.

[5]) kindes, kiendes, vedkjendes, vedgaaer.

[6]) Bagmols eed; bakmæli forekommer allerede i Graagaasen om Bagtalelse; Bagmols eed er saaledes en ligefrem Oversættelse af juramentum calumniæ.

[7]) lyec fram, fremlægge.

the villæ prøffue[1]) thieræs sagæ meth. Siden skulle thieræs ord oc thieræs vinne obenbares aff dommer i thieræs nerværelsæ, ther diælæ haffwer innenburdz; fyrst thet ær so kommet til veyæ altsamen och dommer ær fuld viis i thieræ sagæ, tha skal han fulleligh ændæ them oc giøræ ræt dom, men giør han uræth dom, tha ma the appeleræ mod hans dom. cpl'm[2]).

Fyrst skal man see huad steffnæ ær oc vidæ at steffne. Steffnæ ær thet at noger man kaller til dom oc ær ophow[3]) at then sagh, ther dielæs skal, oc then sagh ær oprukt[4]) meth stæffning æfftær kirkilogh; oc ær thet so, at dommer stæffner noger man oc han far siden til anders dommers logh oc dom, tha[5]) ma han æy untkomme then fyrste dommers dom, forthy at han ær ustæffnet[6]) aff hanom. Stæffning skal giøres meth trinnæ forkal[7]) oc huær forkal skal haffue XIIII daghæ, eller thet ma væræ met iet forkalles, ther so mygget dugher, som the andræ tre, och then hieder a latinæ peremtoria. Ær han dommer aff paffuens vegne, som ær delegat heller aff hans wegne ther legat[8]) ær, om the stæffne noger man, tha skullæ the skriffue thet voldh, ther them ær i hender giffuen[9]). Ær han delegat, tha skal han so skriffuæ: H.[10]) med gudz nadhæ[11]) dommer[12]), skicket aff paffuen, han

1) I Haandskriftet staaer her kun et p; de øvrige Bogstaver af Ordet mangler, men der kan ikke let være Tvivl om, at der jo maa læses prøffue eller prøve, ɔ: probare, bevise.

2) Disse 4 Bogstaver, som ere skrevne med rødt Blæk, betegne capitulum og ere saaledes Spor af en Capitelinddeling, der isvrigt ikke er udført.

3) Ophow, Ophav, Ophavsmand.

4) Oprukt formodentlig Participium af at oprykke; Sagen siges at oprykkes med Stævning, naar Sagen anlægges.

5) Her begynder det Arne-Magnæanske Haandskrift No. 28 i Qvart, hvis Varianter i det Følgende ere betegnede med Bogstavet B.

6) stæffnet B.

7) Forkal, isl. fyrikall, Indkaldelse for Retten.

8) delegat B.

9) fangen B.

10) Johannes B. H. betyder enten Hans eller maaskee Herre.

11) B add. eller huat hans nafn ær N.

12) B add. ær.

han sænder teligh[1]) ien man p[2]) hielsæt[3]) meth vor herræ. Vidæ ma j, at vi haffuæ taget[4]) paffuens breff, so lydindis, oc skal ther so skriffues alt het, som paffuen hanom tilskreffuet, oc siden skal han skriffuæ hans eghen ordh so: at[5]) hans vold, ther os giorde til dommer, tha bydhe vi eder, at j stæffnæ then man for os then sted oc then dag oc then timæ at komme oc mode for os oc suaræ then sagh, hanom giffuæs aff then personæ under bandh[6]).

Then dagh, ther fredagh[7]) ær i kirkins logh, tha ma inghen man stæffnes, oc æræ thy trendehande fery[8]), ien ær høtigdelig fery, som ær om helligæ daghæ, ther folk holder helligt almynnæligh; i thy daghæ ma æy dommer stæffnæ oc æy dom hollæ[9]) tho at thet ær beggis thieræ viliæ, ther dielsmal[10]) haffue. Annen fery heder koykarls fery[11]), thet ær then timæ, ther man skal skiæræ korn oc sla ængh oc bruge sæg i sit arbeyd. J then timæ ma dommer æy stæffnæ oc æy dom giøræ, uthen thet ær beggis thieræ viliæ, ther dielsmal haffwe. Tridiæ hande fery hieder repentine fery thet er thy ther noger høytigd[12]) haffuer giord høytigdæligh for

(2*) thieræ

1) teligh, slig, saadan.

2) præst B.

3) qwæti B.

4) taget, modtaget.

5) B add. aff.

6) J B følger her en Overskrift: Hvilken dagh dommer maa æy stæffnæ noghre.

7) feriedagh B.

8) Feriarum ergo aliæ sunt sollennes, aliæ repentinæ, aliæ indictæ, siue publicæ seu rusticæ. Dur. Spec. II. 1. de feriis. p. 152.

9) gøræ B.

10) deelæmal B.

11) fornkals B. Maaskee kan dog Læsemaaden koykarl være nogenlunde rigtig, naar den nemlig rettes til kotkarl ɔ: en fattig Bonde, en, som boer i Hytte. Jvfr. N. D. Mag. V. 190. See iøvrigt Durandi Spec. II. part. 1 de feriis p. 153. Indictæ siue rusticæ, siue publicæ, sunt quæ propter rem rusticam seu propter publicam utilitatem conceduntur.

12) høffdinge B. Repentinæ feriæ dicuntur, quas solus princeps ob publicam gratulationem indicit, puta ob diem natalis sui, vel filii sui, vel suæ coronationis, vel quia uxorem duxit vel ob res prospere gestas, puta propter gaudium victoriæ de inimicis habitæ. Dur. l. c.

thieræ[1]) fødsæls tymæ eller for thieræs[2]) søns fødsæls timæ heller forty at han vortæ frælss af sinæ uwæner. Then fery ær icki møgget[3]) i sed eller i wonæ.

Then timæ reus wordher stæffnet, kommer han for dommer, tha giør væl, kommer han æy for hans dom[4]), tha skal han bandføræs[5]) oc dommren skriffue so[6]): H. thelig ien dommer, skicket met paffuens breffue, han sænde(r) thelligh ien præst hielsset met vor herræ, forty at then ridder aff thøllig ien stad, som so hieder, han vort steffnet for os ath suaræ thølig ien man, och[7]) rættæ stæffnædagh kam han æy sielff til swar oc æy andre til dom for hanom; forty at han møttæ icki, banføræ vi hanom oc bydæ vi eder, at i huer syndagh oc huer høttidælig helgedag lys hanom i bannæ at væræ obenbarligh i eder kirki[8]).

(3.) Kommer han for ther[9]) man tiltalær, kan han eller ma, tha ma han underteкt[10]) giøræ, tha skal han undertage[11]) huad som han vil, oc skal man vedæ, huad underteкt ær, oc (huræ) mangæ stykkiær hun haf-fuer i sægh. Underteкt ær ien værn, ther han vil veri sægh met, ther reus heder, oc fordriffuæ then sagh, ther hanom giffues. Underteкt ær thwinnæ lundæ: ien ær then, ther griber længer[12]) timæ; annen ær then[13]) strax giøræs uden longdrekt[14]) oc giør manss orsag[15]).

Then

[1]) hans B.
[2]) hans B.
[3]) B. om. møgget i sed eller i.
[4]) mod som han ær steffnet for tha &c. B.
[5]) bandføres, lyses i Band.
[6]) B. add. til hans sognæprest i huad han heter.
[7]) B. add. aa.
[8]) Herpaa følger i B Overskrift: Af undtegt eller wern. Nota.
[9]) then som B.
[10]) undtegt eller wern B.
[11]) undertage, excipere, giøre Indsigelse.
[12]) meræ timæ eller dagh B.
[13]) then ther strax for dommeren uden longdrecht giør mans orsage B.
[14]) Longdrekt, Langdrag, lang Opsættelse.
[15]) Orsag, Undskyldning, Frifindelse. Disse Forklaringer synes ikke at være laante andensteds fra, ligesaalidt som Benævnelsen long underteкt for exceptio dilatoria.

Then førmeer undertekt kallæs then[1]) longæ undertekt, forty ath thet[2]) draghes meth then sagh, ther æy ma skiøt[3]) ændæs, oc then undertekt giøræs stundom emodh dommærs vold[4]) oc stundom emodh diellmand och stundom[5]) syssælman[6]) oc stundom emod then timæ[7]) han søktæs. Imod dommer ma han so gøræ undertekt: Herræ, j ma æy væræ myn dommær, forty at j ær vonfreydigh[8]) heller thræl, heller i bandæ, hellær jæc ved, at j æræ myn uwæn heller myn uwænæs frændæ, och sligh[9]) ant ma han opliggæ[10]) ther han ma prouæ sandæ meth. Modh hans diælæman ma han sa giøre undtekt: j ma æy væræ myn delsman, forty at j ær i bannæ och j ær[11]) æy then personæ, ther ma standæ j dommen[12]) oc met then same madæ ma han thenkkæ[13]) modh hans syssælman. Emodh doms voldh ma han thenkkæ[14]) so imod: Hærræ, j ma æy stæffnæ mægh forthy iæc ær[15]) eder æy undergiffwen oc æy aff eder biscopdom. Æn ær han legat[16]) aff paffwen[17]) at være dommer, tha ma han æy nyde den undtekt, forty at han ma steffne aff alle biscopsdom. Mod ulofflig timæ ma han so thenk-

1) dwals undtegt B. (Af at dvæle, forhale — exceptio dilatoria).
2) ther dwælis meth ꝛc. B.
3) skiøt, hurtig.
4) doms weldæ B.
5) B. add. emodh.
6) Syssælman bruges her i den usædvanlige Betydning af Sagfører; den, der udfører en Andens Syssel.
7) Timæ, Tid.
8) Infamis, servus, excommunicatus, Durant. II. 436.
9) sligt maa han alt prøffue. Modh ꝛc. B.
10) opliggæ, oplægge, d. e. fremkomme med.
11) haffuer B.
12) Item dico, actorem non posse stare in judicio, cum sit excommunicatus. Durant. lib. II. Part. 1 de except. p. 172.
13) tyke B. At thenkkæ imod (tænke) er her paa en usædvanlig Maade brugt for: at giøre Indsigelse, dersom det ikke skal betyde: udtænke (noget) imod Vederparten.
14) tyke B.
15) ær æy aff eder torrigh; iæc ær aff et annet biscopsdomme B.
16) delegat B.
17) B. add. sændh.

thenke[1]): Jæc mattæ æy stæffnes, forty at thet[2]) ferietime; beder iæc eder at j dømmæ myn dielsman at gialdæ effter then kost, ther iæc haffwer fortæræt.

Then annen undtekt, ther hieder a latinæ peremtoria, thet ær then ther skielligt ær prøffwet oc[3]) under allæ dommers forbodh[4]) oc allæ then diell, ther dieldhman haffuer emod hanom. So om so skieer, at reus seyær so til sin dielman, thu bedæs aff mæg x mark penning, thu lædæ[5]) mæg them oc vi vortæ so oweriænæ, at thu skuldæ icki kraffuæ them innen lough[6]) tidh hær æffter[7]). Then tid han haffwer prøffuet thet, at so ær, tha lader dommer hanom orsagh oc beder[8]) hanom, at han tallær[9]) aldrigh om then sagh før then dagh kommer.

(4.) Kommer reus, ther stæffnd æræ (ær), til dommen oc dugher hanom icki undertekt, tha skal han suaræ hans dielman oc skal han vedæ huad han vidær[10]) hanom oc huad hans tiltalingh æræ til hanom oc skal hanom fonges i hand ien skrefft, ther hieder a latinæ libellus, oc skal hanom giffuæ xx[11]) dages stundæ til at thenkkæ sægh om, huad heller han villæ standæ then dielæ heller vigæ for. Och skullæ man vedæ[12]), huad then libellus ær oc huo[13]) then fonges reo i hand oc huræ then skrefft skal skriffues[14]). Libellus ær ien liden[15]) skrifft, ther holler dommers person

och

1) tyke B.
2) B. add. war.
3) uden allæ langdrecht fordriffuer allæ the dielæ ꝛc. B. Læsemaaden i Texten giver ingen Mening.
4) Forbodh, Forbud ɔ: Excommunikation. See Christian d. 3dies Rec. 1547 c. 8.
5) lantæ B. (laante).
6) Udentvivl skal der læses: longh tidh. J B staaer: then tidh.
7) ꝛc. B.
8) binder hin ther tiltall ꝛc. B.
9) ikke thidhær talær therom. B. Herpaa følger som Overskrift: Af then skrifft libellus.
10) vidær hanom, sigter ham for, jvfr. Anm. til Udg. af danske Recesser. S. 539.
11) twigge B.
12) see B.
13) hwore B.
14) skabes B.
15) B. add. bogh eller

och dielsmanns naffn oc reus naffn oc allæ the sagæ, ther the haffwæ imellem them, oc then, ther tiltall oc then, ther skyldugh ær; oc skal then skrifft skriffues so:[1]) Hærræ dommer iæc p., borger i then stad, iæc læde hr. b. ridder i then stad c mark i gode sylffpenning oc[2]) iette at gieldæ meg them at poske nu nest for var, oc han thet icki giorde. Thy beder iæc eder, at j nødæ hanom til at gialdæ mæg oc thet bedæs iæc met slig skiel, at rætten ær hiel oc holden, so at ther tages inktet fra oc ligges inktet til, oc skicke then ræt so, at mæg skier thet, ther ræt ær, oc at iæc fonger fyllest for myn kost oc tæringh, oc huilke jæc skal ænd forthet (forthere?) hereffter oc giør mæg ther skadæløst for. Oc then skrifft skal dielman fonge dommeren i hand och dommeren skal fonge reus i hand oc skal han giffue hanom thii (thid)[3]) oc stund, huadh han vil standæ dielæ eller vil vigæ therforæ, oc thenne libellus skal æy væræ myrk eller[4]) und at understa i sa madæ, om dielman bedæs xx pund penningh, oc reus spør hanom at, hur mangæ penning thet ær oc huad mønt, eller han bedes ien agger eller ien vingard, oc reus spør, huar then agger, then vingard ligger; oc j[5]) skal dommer giøræ god skiel for sæg, huad sag han haffwær til hanom oc huad made han bedes slikt aff reo. Jæc[6]) H. aff thøllig ien stad kiærer for eder, at n. aff then stad han holder myn gard for meg, ther ligger then stad, met vold oc veldæ, som mæg ær kommen appa met ræt arffuæ eller iæc haffwær kiopt met myn penning, herfor beder iæc eder at j nødæ hanom til at fonge mæg myn gard[7]) jgien meth then skrefft[8]), han haffwer taget[9]) aff eder[10]), oc

[1]) Iblandt de 21 Formularer, som findes hos Durantis l. c. p. 64-65 de libellorum conceptione findes ingen, som kan ansees for Originalen til den her anførte.

[2]) huilcke han B.

[3]) tymæ B.

[4]) oc ild at understande B.

[5]) joo skal deelman giøre ꝛc. B.

[6]) Herræ dommer iæc haffuer hiemæ i then stad, iæc kæræ ꝛc. B. Jvfr. med denne Formular den, som findes hos Durantis l. c. p. 64: Coram vobis, domine, tali judice &c. conqueror de tali, qui injuste possidet talem fundum in tali loco situm, cujus confines tales sunt, quem dico ad me pertinere ex causa emtionis &c.

[7]) agher B.

[8]) taget d. e. modtaget. [9]) henne B. [10]) meth thet B.

oc i[1]) thi han seyær, at thet kam[2]) megh til meth ræt ærffuæ eller meth kiøb, thermeth giør han skiel for sægh, huem[3]) han kiøpt then gardh eller agger aff eller huem han ærffwet thet efter.

(5.) Then timæ thieræs[4]) talæ æræ ænd oc then time forgongæn ær, ther gaffwæs reus at thenkkæ sæg om, tha skal the bode igien komme til domet[5]) dielman oc reus, oc skal reus suaræ til then libellum, then skrifft, ther domer fæk hanom i hand, oc seyæ so: Herræ dommer, thinnæ man bedes thet aff mægh heller han ligger sligh[6]) op mod mæg. Jæc seyer ney for mægh, heller iæc gonger vid, at so ær, oc thinne vedergongels[7]) heller then nektæls hieder a latine litis contestacio, som[8]) ær then timæ, ther dielman taler til then, ther hanom skyldug ær: Thu skade[9]) mek x mark penning[10]), oc reus suaræ: iæc skadde[11]) thik æy so mygget; met thissæ ord ær dielæ lystæ, oc skal ther merkes, at alle undtekt ther dugælig[12]) undtekt ær, som før aff sagd er, oc særlig then undtekt, ther mod dommer ær, thy skullæ førræ giores, æn the lyste thieræs kiæræmal for dommeren, forty at effther thieræ talæ æræ lyst, tha ma reus ingen undtekt giøræ amod hans dielæman oc æy amod hans syssælman oc æy imod paffuens breffue eller mod andræ breffue. Mæden førræ æn thieræs talæ liusæs, tha skulle alle undertekt giøres oc særlæstes[13]) mod dommeren, oc

[1]) meth thet B.
[2]) er hanom pakommet meth rætte arff eller meth kiøb, therfor gøre han ꝛc. B.
[3]) hui han bedæs then agher B. Derpaa følger Overskrift: Litis contestacio. Aff things genmal.
[4]) ther talen ær liusd oc ꝛc. B.
[5]) dommen B.
[6]) B. add. slædy. Det islandske slædur betyder usikkert, løst Rygte; her vel løs Sigtelse.
[7]) Thinne vedergongels, denne Vedgaaelse.
[8]) som ær then timæ, som finder Sted paa den Tid, da o. s. v.
[9]) skalt B. Thu skade meg o. s. v. Du tilføjede mig Skade for 10 Mark.
[10]) B. add. faa.
[11]) skal thek icke so meghet fanghe met ꝛc. B.
[12]) dwæles, thet er undtekt som ꝛc. B. Denne Læsemaade giver unægtelig den bedste Mening, nemlig at dilatoriske Exceptioner (undtekt ther dwæles) skulle fremsættes, førend der tages til Gjenmæle, uagtet Textens dugælig undtekt (gyldig Exception) er forstaaelig.
[13]) særlæstes, særligen særskilt, isærdeleleshed; jvfr. Anm. til Er. Sjell. Lov S. 342.

oc[1]) reus tror hanom illæ, oc skal thet merkes, at villæ reus dielæ mod hans dielæman, thet skal væræ førræ æn thieræ[2]) talæ lysæs, at fyrst actor, then[3]) dielman ær, [førræ[4]) æn han] fonger reus i hand then skrifft, ther han haffwer imod hanom; villæ reus delæ imod hanom igien, tha skal han strax fange dielman ien annen breff igien, ther han haffwer imod hanom, ther hieder libellus[5]).

(6.) Then timæ ther dielæ[6]) ær lyust, tha skal dielman oc reus suæræ[7]), at rætteligh oc uthen allæ suic thy villæ driffuæ thieres logmal[8]) mæt, thinne met sin tiltal oc hin met sin suar, oc kalles thet at væræ bagmals[9]) eed, [om dielman taler thet[10]) met falsk oc[11]) swig] oc skal then eed giøræs met then madæ: actor skal suæræ, at han[12]) rætvis[13]) sagh, oc skal reus sværæ, at han vil rættelige forsuare sægh; so[14]) skulle the bode suæræ at then time, the prøffues[15]), at the skulle æy nectæ sannæ, æy villæ nydæ falskæ prøuelse[16]) oc[17]) the viste thet. Siden skulle the suæræ bodæ, at huerken skulle giffue noger gaffuæ eller[18]) oc jettæ[19]) noget for then sagh, at domer skal dømmæ af wild meth hanom oc icki amod hanom, oc

[1]) om B.
[2]) B. add. dielæ eller.
[3]) ther B.
[4]) B. om. førræ æn han.
[5]) B. har her til Overskrift: Aff bagmals eed.
[6]) talen B.
[7]) suare alt rætteligt B.
[8]) Logmal, Lovmaal, Proces.
[9]) bagmal om ꝛc. B.
[10]) til B.
[11]) eller reus swar meth swigh B.
[12]) B. add. haffuer.
[13]) ræth B.
[14]) siden B.
[15]) spurthe thet at the skulde i ræthhe sammen, at the æy vilde nydæ ꝛc. B.
[16]) Prøuelse, probatio, Beviis.
[17]) om B.
[18]) B. add. gaff eller.
[19]) jætte, love.

spørsmal[1]) ær æy wonæ[2]) heller sidh[3]) at wæræ, mæden thet forlades[4]) thit oc offtæ aff the, ther aduocat æræ.

(8) Nu ær sagh huad ræt ther bør ved, om reus gonger vid. Nu skal seyæs huad ræt ær, om han necter thet, ther hanom tall[5]) til om. So som ær[6]) actor bedes ien agger aff hanom, ther reus ær, oc seyæ, at then ær hans, oc reus necter thet, tha skal actor, ther dielman ær, prøffuæ, at thet ær hans agger, oc skulle men vedæ huad prøffuilsæ[7]) ær oc (huræ) mange stykker hun haffuer i sæg. Prøffuels ær ien skiel, ther man giør vishiet[8]) om the thing, ther man førræ var thwiffuelactigh om. Prøffuilsæ ma væræ sex lundæ: met obenbarlig gerning, so som om ien[9]) ung klærk haffuer sma børn i sin huss, ther prøffues man thet met obenbarligh, at han leffuer æy kyskælig[10]). Item[11]) met ligoms asiøn[12]), so om noger qwinnæ seyær, at hun ær iomfru[13]) heller kysk, thet maa sees aff[14]) hennæ, at

til de gjensidige Spørgsmaal mellem Parterne, som afhandles i Begyndelsen af dette Afsnit.

[1]) sporiælse B.

[2]) idelig sid eller wanæ at wetæ oc æy hwær stædh; thi forladis the aff them ther aduocat ær B. Herefter følger Overskrift: Aff prøvelsæ. Nota.

[3]) Sidh, Sæd, Sædvane.

[4]) Forlades, eftergives.

[5]) tiltales om B.

[6]) B. add. om.

[7]) Prøffuilsæ, probatio, Beviis.

[8]) visse B.

[9]) B. om. ien ung.

[10]) renligh B. Jvfr. Durant. p. 271: "nam si quis clericus habet paruam filiam, ex hoc probatur non diu continuisse."

[11]) B. add. effter igen. Tancred har ogsaa 6 Arter af Beviis, i følgende Orden: 1) per evidentiam facti; 2) per famam; 3) per præsumtionem; 4) per juramenti delationem; 5) per testes; 6) per instrumenta. Hostiensis nævner Beviismaaderne i følgende Vers:

Aspectus, sculptum, testis, notoria, scriptum,
Jurans, confessus, præsumtio prima probauit.

og Durantis antager 12 Beviismaader; s. Andreæ add. ad Dur. lib. II. de probat. p. 270.

[12]) met ligoms asiøn, med Legemets Besigtigelse, per aspectum corporis.

[13]) ullet (ell. ulley?) eller numstigh, thet ꝛc. B.

[14]) pa B.

at æy so ær. Item met fregnæ[1]), om the ther huos boor the seyæ alle thet samæ, siden met lønlig[2]) breffue oc met eggel[3]) siden met idælig[4]) wonæ, om thet sees[5]) at thoo ær lønlig samen eller oc nagen samen man oc qwinnæ, tha tror[6]) man for sadan vonæ idælig, at thy haffuer ligomlig fellig[7]) samen.

(9.) Wonesagh[8]) ær firæ lundæ: ien vonesagh ær falsk[9]) oc øwes æy oc æltæs[10]) bort aff kirkilog oc skal ey røræ dommers how[11]), so som om sier[12]) ien man talæ[13]) lønlig met ien quinne, tha[14]) skal æy dømes om at for ien idæligh vonæ at han giør thet for nogen udygdighet. Thøllig dom ær dorligh oc falsk. Annen vonæ ær prøffuæligh[15]) oc

1) fridh eller naboskab om ꝛc. B. Fregnæ, Rygte.

2) Istedetfor lønlig maa der læses loulig.

3) Istedetfor eggel maa der læses seggel. B. har: Indseylæ. Hos Durantis p. 272 hedder det per litcras sigillatas.

4) Idælig wonæ, præsumtio violenta; vonæ er Formodning, beslægtet med isl. væna, at mistænke, hvoraf det følgende wonesagh og Jydske Lovs wænslæsak, (J. L. II. 107), jvfr. Anmærkn. til min Udgave af Stadsretterne S. 598. Ogsaa i Riimkrøniken forekommer vansagh for Mistanke. Jvfr. iøvrigt Dur. p. 271: Per præsumtionem violentam, si quis sæpe invenitur solus cum sola in loco secreto et sunt personæ suspectæ.

5) sighes B.

6) er thet vanæ oc er thet wanelicht at han haffdæ syssæl meth hennæ B.

7) Ligomlig fellig, legemlig Omgængelse.

8) B. har her til Overskrift: Hvilket ynerus (?) er. Jvfr. med det Følgende Dur. II. 381: "Species autem præsumtionum sunt quatuor, licet communiter tres consucuerint assignari... Temeraria præsumptio est, quæ surgit a malis hominibus et malevolis, et ex causis vilibus et leuibus, puta quando vident aliqucm semel cum aliqua loqui, statim præsumunt malum, et malc, cum dubia in meliorem partem dcbeamus interpretari — unde si presbyter amplexetur mulierem, præsumitur facerc id causa benedicendi vel ad pænitentiam exhortandi — Tcmeraria ergo præsumptio invalida est et a jure repellitur nec mouere debct animum judicantis."

9) følígh oc ynerus (!) ey B.

10) wrækis B. Eltæs, drives bort, forjages; her: forkastes.

11) How, Hu, Sind.

12) iæc saæ B. Foran sier mangler formodentlig man.

13) B. om. talæ.

14) iæc skal æy dømmæ eller haffue wanæ therom at han tall met henne forthi at han men udygd B. Textens Mening, dersom der ikke mangler noget, synes at være: da skal det ikke ansees for en stærk Formodning, at ꝛc.

15) Prøffuelig, rimelig, probabilis.

oc[1]) thet giør forsinælighiet[2]) eller aff vonæ dom oc then dom skal dommer æy fellæ[3]), at han giør noger dom. For[4]) tridiæ dom skal kalles a latinæ violenta, thet ær then ther framgong haffuer aff [ligæ] thing, ther ligæ ær sannen. So om man fonger annen sin pant[5]) igien, ther han fæk hanom; thet er vonligt[6]) at gialdæn ær gulden; om[7]) then vonæ eller prøffuels[8]) kommer dommer til at giøre dom, uthen thet prøffues, at han fæk hanum hans pant[9]) igien for annen sagh. Item fiærde vonæsagh kalles thørtæligh[10]), so som om ien qwinnæ oc ien man ær[11]) længi sammen i æktæskab oc hun seyær siden, at thet var icki hennes viliæ at hun vort giffwæn hanom, thet ær æy troligt[12]) ath thet varæ sannendh[13]).

(10.) Medh vinnæ ma oc vordhe prøffuelsæ oc[14]) prøffuilssæ dugher meest och skal thet mærkes, at allæ ma væræ vinnæ uthen the, ther forbodæn ær aff kirkilog, so som ær quinnæ och træl oc[15]) æy ær XIIII ar[16]) gam-

[1]) ther gangær aff fregh ordh eller talæ om nogher eller aff rc. B.

[2]) Forsinælighiet, betyder formodentlig Sandsynlighed; en mislykket Oversættelse af verisimilitudo; jvfr. de Ord, der forekomme længere nede: thing ther ligæ ær sammen d. e. Ting, som ere Sandheden lige, sandsynlige.

[3]) følghæ B.

[4]) Item tridiæ wanæsagh kalles rc. B. Jvfr. Durant. p. 381: Violenta autem præsumtio surgit ex verisimili probatione.

[5]) wædh B.

[6]) thet ær vonligt at gialdæn ær guldæn, det er at formode at Gielden er betalt.

[7]) oc B.

[8]) thenne trøste B.

[9]) wæd B.

[10]) Thørtæligh, nødvendig; i Harpestrengs Lægebog c. 40 thyrftælic. Jvfr. det islandske Þörf, Nødvendighed; see iøvrigt Dur. p. 382: Præsumtio necessaria.... si qua invita viro tradita post consenserit in carnalem copulam, ulterius non auditur.

[11]) boo samen i hinnælagh oc rc. B.

[12]) wanæligt B.

[13]) B. add. Item meth eedh wordher oc prøffuels om een del biudher annen at swæriæ ath thet ær som thet deld sigher. Herpaa følger Overskrift: Om vitnæ.

[14]) Maaskee mangler her: then.

[15]) Her mangler øjensynlig Ordet: then.

[16]) winter B.

gammel oc then[1]) ther uwittigæ[2]) ær oc vonfredigh oc fattigæ, ther falsk[3]) ær, æy kiætter, æy hiedningher. Frænder[4]) ma æy bæræ vinnæ innenbordz[5]), æy suennæ amodh thieræ herræ oc æy thienær amod thieræ herræ, æy lægman mod klærkæ et[6]) e conuerso, oc skal mærkes, at i huer sagh ær[7]) øffræt II vinnæ heller[8]) tre, ther[9]) æræ righæræ, the ord ther star i læsten[10]), ath i too menss vinnæ[11]) heller thre star allæ menns ordh. Thissæ vinnæ skal æy ledæs fram førræ, æn dielæ er lyst oc thissæ vinnæ skal[12]) sueres, heller tror men thennom æy, oc skullæ the suæræ meth thennæ madæ, at the skulle seyæ sannæ oc blændæ ingen falsk thermeth i the tingh, ther the skulle vinnæ om, som dommer skal spøræ them at, oc the skullæ æy suæræ for værdh[13]), æy for vildh eller for vænskab, æy for had eller affwind heller for nogen badæ[14]) heller vinningh, ther thy haffuer fonget eller skal fonge theraff. Sidhen the haffuer suoræt, tha skal dommer ledæ them til ien lønligh stedh oc ledæ[15]) oc spøræ grandæligæ[16]) aff them syndærlighæ[17]), at then iænæ hør æy huad then annen

seyær

1) B. add. ther uskildig ær oc then.

2) Uwittig, vanvittig.

3) uhøslig B.

4) iøder B.

5) Innenbordz, indbørdes; jvfr. Jydske Lov II. 51: innenborts.

6) B. om. et e converso.

7) ynerus (yuert?) skal være II ꝛc. B. Øffræt, tilstrækkelig; see den gl. Bibeloversf. udg. af Molbech og K. Knuds Gildeskraa Art. 12 i Anchers saml. Skr. III. 218: "mædens to mæns witnæ ær øffert."

8) ther erligh ær effter thet ord ꝛc. B.

9) Om endog disse Ord: ther æræ righæræ kunde oversættes: der ere mægtigere, stærkere, (jvfr. Jydske L. II. 7: forthi at sannend scal e wæræ riker en logh), bliver Meningen dog tvungen og de følgende Ord vilde komme til at savne den nødvendige Forbindelse med de foregaaende; maaskee skal der læses: thet sighær the ord i læsten ꝛc.

10) Læsten ɔ: Bibelen. "In ore duorum vel trium stabit omne verbum." 2 Cor. 13, 1, jvfr. Deuteron. 19, 15.

11) mund B.

12) skulle sweryæ B.

13) wrede eller for had eller wynningh ꝛc. B.

14) Badæ, Baade, Fordeel.

15) friitæ oc grantzke aff ꝛc. B.

16) grandæligæ, flittigen, nøjagtigen, grant; i den gl. Bibeloversætt. grannelige.

17) Syndærlighæ, hver for sig; sigillatim.

seyær oc thieræs ord skal dommær skriffuæ oc so skal han sporæ them at: Vast[1]) thu huos thølligh gerningh? seyær han ja, spør siden huad sted thet var oc huad dag, huad timæ paa daghen, (hvor) mange ar[2]) ær thet siden, ther skeddæ, huo var ther fleræ huos oc teligh[3]) ant skal han sporæ. So skriffues thieræs ordh, ther vinnæ ær[4]): H. var[5]) spord om then sagh, ther vendæs[6]) mellom thelligh men M oc N; han suar[7]) oc seyær: at M[8]) kioptæ telligh ien thing aff N[9]) for x pd. penning theligh mønth for tre vintær modh, ther var ower B[10]) oc A[11]) i then sted oc then timæ pa daghen. Thet so iæc[12]) oc hørdæ och the giordæ oc so; oc ma han sporæ om slikt ander tingh. Meth thinne madæ skullæ oc andræ vindæ sporæs at, oc huad the seyær, thet skal skriffues; then timæ thieres ord æræ skreffuen, tha skal dommeren ledæ[13]) them fram, oc prøffuæ thieræs ordh.

Then timæ, ther then dagh kommer, tha skal thieres ord obenbaræs for them bodæ, ther dielæ haffuer samen innenbordz, oc siden skal reus bedæs affskrifft aff thieres ord, ther vinnæ bar, oc bedes aff dommer, at han giffwer hanom dagh at thenkkæ[14]) aff the vinnæ oc emod thieres vinnæ, oc skal han seyæ: herræ dommer, jæc seyær, at han ma æy væræ vinnæ emodh mægh i thinnæ sagh, forthi at han ær hans brodær heller hans

[1]) Vast thu ɀc. var du hos (tilstede ved) deslige Gierning?
[2]) winter B.
[3]) Thelig ant, andet deslige.
[4]) B. add. wet naffn.
[5]) oc spør them ath om ɀc. B.
[6]) Vendæs synes at være en ligefrem Oversættelse af det latinske: versatur.
[7]) suær B.
[8]) Peter B.
[9]) Judas B.
[10]) Bent B.
[11]) Nis B.
[12]) han B.
[13]) leggæ them dag oc prøffuæ ɀc. B.
[14]) taghe mod theris ordh oc skal ɀc. B. Jvfr. iøvrigt Dur. p. 318: "Terminus autem prædictus debet esse competens, ut possit deliberare, inspecta qualitate scripturæ."

hans frændæ heller annerlundæ bebundæn[1]) til hanom, ther myn dielman ær, heller thet æræ thræl heller qwinnæ[2]) heller ungær æn XIIII ar gammel eller lastelig[3]) heller han haffwer kiøpt heller sold andelig tingh, eller[4]) ufredeligh, eller han æræ thiuff eller røffuer eller meensuær[5]). Thissæ undtekt wordher imodh the personer, ther vinnæ bær. Imod thieres ordh talær han so:[6]) herræ dommer iæc seyær, at thølligh mens vinnæ duer æy, forty at thieræs ordh skilies[7]) at innenbordz. Jen seyær, at thet var giort i kirki, jen seyær, at thet var giort pa syndagh, then annen sigher, at thet var giort om fredag. — Nu imod dielman: nu ma j prøffuæ herræ dommer i thissæ ord, at the æræ icki sannæ, som han haffwer imodh mægh, effter thissæ vinnæ. Nu beder iæc eder, herræ dommer, at j løsæ[8]) mægh ut aff hans tiltalingh oc beder[9]) hanum therom, at han thigær qwær om then sagh ewinnæligh.

(11.) Nu skal seyæs aff then prøuilsæ, ther vorder meth instrument, oc huræ man skal gøræ undtekt imod instrument. Instrument ær ien skrifft, ther giort ær ath prøuæ nogen tingh meth, oc ær the thwinnæ instrument[10]): ien obenbarlig oc jen lønligh. Obenbarligh ær thet, ther obenbaræ vis[11]) haffwer oc thet ær fleræ lundæ. Jen lund kalles obenbar instrument, thet ær then, ther giort ær oc skreffuen ær meth obenbarlig hand

[1]) bunden with hanom B.

[2]) B. add. eller aff wiidh nunnæ.

[3]) eller wanfregt so som om han ꝛc. B. Lastelig, lastværdig?

[4]) B. om. eller ufredeligh. Maaskee skal der istedetfor ufredeligh læses: uredeligh.

[5]) meenedher B.

[6]) ꝛc. B. Her standser Haandskriftet B.

[7]) Skilies at innenbordz, ere indbyrdes i Strid, i Modsigelse.

[8]) Løse ut aff synes at være en Oversættelse af det latinske: absolvere.

[9]) Formodentlig skal der læses bindær, (byder, befaler) see den Formular for Dommen, som forekommer nedenfor.

[10]) Jvfr. Dur. II. p. 298: "Et quidem duæ sunt species, nam aliud est publicum, aliud privatum; publicum seu authenticum est, quod publicam habet auctoritatem, cujus species sunt plures"..... Nam publicum est, quod est per manum publicam scriptum, id est per manum Notarii, qui est publica persona &c."

[11]) Vis kan neppe være andet, end det latinske vis, auctoritas, som siden oversættes ved Voldh.

hand aff hans hand, ther obenbarlig notarius ær. Annen lund[1]) thet ther skreffuen ær meth vissæ inciglæ, so som ær meth paffuens eller cardinales heller meth andræ vissæ personers. Tridie lund then skrifft, ther vissæ ær aff domers voldh. Fierdæ lund thet ær meth then skrifft, ther[2]) innen barlig[3]) dom; femtæ[4]) om the II heller tre vinnæ oc ther giøres ien skrifft appa; VI lundæ om[5]) thet draffues ut aff sted eller then skrifft ther kirkins inciglæ henger for aff gammel tid. Lønlig[6]) instrument ær thet, ther noger man giør sæg iænæ eller then, ther han giør jen annen enæ, heller then han giør bodæ sæg oc ien annen. Och vil beggi sted[7]) prøffuæ noget meth instrument, tha skal thet giøres førre æn vinne gar til[8]); vil oc ien diel see heller skriffue annens instrument, tha skal dommer fonge them thet, oc nar thet ær seet eller affskreffuen, tha skal thet igien kommæ til eyærman hielt oc uskad. Mangtlundæ[9]) thenkkæs imod instrument, imod tro, imod skrifft, imod bullæ, som ær paffuens breff. Item thet instrument, ther ær forhuerffwet aff then, ther i bannæ ær, thet

[1]) Jvfr. Dur. l. c. "Item dicitur publicum instrumentum, quod est sigillo authentico sigillatum... Dicitur publicum quod est auctoritate judicis exemplatum et authenticatum."

[2]) Her mangler et eller andet Ord, maaskee: gørs eller et lignende, jvfr. Dur. l. c. Quarto dicitur publicum instrumentum, quod in judicio scribitur apud acta publica.

[3]) Barlig det samme som aabenbar; saaledes bruges ogsaa barlekæ i Eriks Sjell. L. II. 2. Ved aabenbar og aabenbarlig har Forf. her, som allevegne, søgt at udtrykke det latinske publicum, ligesom ved lønlig det latinske privatum.

[4]) Jvfr. Dur. l. c. "Quinto dicitur publicum, quod habet subscriptionem trium vel secundum canones duorum viventium testium."

[5]) Om thet draffues (drages) ut aff sted; at sted her skal betyde et offentligt Archiv, vilde man ikke kunde falde paa, dersom man ikke havde Durantis til Vejleder, som siger: "sexto — quod de archivo publico producitur." Formodentlig mangler foran sted Ordet openbarlig.

[6]) Jvfr. Dur. l. c. "Privatum autem est omne aliud instrumentum, a qvocunque sit scriptum... tres species: nam aliquando facis scripturam tibi, aliquando alii tantum, aliquando tibi et alii."

[7]) Sted giver neppe nogen fornuftig Mening, med mindre man vil læse: i sted, isl. i stad, strax, men denne Læsemaade stemmer ikke godt med Eftersætningen.

[8]) Anderledes hos Durantis II. 293 (hvilket Sted er taget af Tancred): "Nunc dicamus, quando sunt exhibenda instrumenta. Et certe utraqne pars exhibere potest ea ante publicationem testium et post, quandocunque voluerit, usquequo sit in causa conclusum."

[9]) Mangtlundæ thenkkæs imod d. e. paa mange Maader kan der excipereres imod o. s. v.

thet dugher æy, oc æy thet ther raget[1]) ær ellær skrabet, forty man tror thet æy.

(12.) Æffter at vinnæ ær obenbaræt oc instrument ær tilbodæt oc (at) ladæ beggi vegne diel skodhæ[2]) oc see, heller oc skriffue aff, ok æffter thieræ talæ æræ æy amineret[3]) hær oc thær, tha skal dommeren vendhæ sin how æffter allæ the tingh, som han haffwer hørd oc meest æffter thet skiæl oc suar, ther aduocat haffwer, oc so meth hans eghen dom oc meth the sagæ, han haffwer sielff hørd, oc skal thet merkes, at the æræ twinne dommers dom, jen ther biuder ænde aff alle sage, annen ther æy fulkommen ær, sosom ær then dom, ther framføres mellom at then sag begyndes oc hun ændes, om then frammestæ sagh, oc om the andræ sage, ther løber jmellom, sosom ær om then skrifft, som hieder libellus, huræ then skal untfonges[4]) eller rættes, eller huræ long dagh[5]) skal giffues eller ingen. Item then dom, thær ændæ biuder, then ændær om then ydærstæ sagh oc frammerste sag, oc anten dommer [dommer] lader hanom orsagæ at væræ heller dømmer hanom til at gioræ thet, ther ræt ær, oc thinne dom skal giøres aff hans egen dommer, forthy at ær thet æy hans egen dommer, da dugher then dom icki. Dommer skal siddæ oc gioræ dom oc æy standæ, oc j then sted, som[6]) dom ær von at giøræs oc i thet sted, ther quæm[7]) ær oc edel oc rætfærdug, æy i stegerhus[8]) eller andræ thølligh husæ, oc i begges thieres nærwærilsæ, ther dielæ haffuer, heller i andræ fleræ dandæmænss nærwærilssæ. Item om anten thieræ vil æy komme for dommer for sin fortrødenhet[9]) eller høghfærdighet[10]). Item

 then

[1]) Raget, det latinske rasum, raderet.

[2]) Skodhæ, skue, besee, Gl. Bibeloverf.

[3]) Æy amineret maa være feilskrevet for: examineret.

[4]) Untfonges, conciperes.

[5]) Dagh, Frist, Procestermin.

[6]) Som dom ær von at giøræs, hvor Dom plejer at afsiges.

[7]) Quæm, beqvem.

[8]) Stegerhus, Stegerse, Kjøkken.

[9]) Fortrødenhet, Vrangvillighed, contumacia, s. Anm. til Udg. af danske Stadsretter S. 616.

[10]) Høghfærdighet formodentlig det samme som Hogmodh d. e. Gjenstridighed, paa flere Steder i Stadsretterne, s. Anmærkn. S. 600.

then dom skal oc giøres meth skrifft pa perkment eller hun[1]) æy makt i dommen, oc skal then dom so skabis: Jæc h. deghen i then domekirki, dommer i then sagh, ther vendes[2]) imellom tellig men aff thellig ting, æfter thieræ talæ ær hørd beggi vegnæ hær oc thær oc granskæ fullelig aff viis menss radh, løser[3]) jæc thøllig ien man aff then tiltalingh, ther then man haffdæ jmodh hanom, oc lader jæc hanom løss oc orsag for then sagh oc byuder iæc then man at han taler aldrigh meeræ om then sagh oc dømmer iæch hanom at gialdæ æffter then kost, ther then man haffuer fortæræt i thinnæ dielæ. Thinne dom vort giort i thellig ien sted æffter vors herræ fødsæl MCDXCIX ipso die visitacionis marie.

(13.) Appellacio ær thet at noger man (æy) lader sægh nøffuæ meth thet dom, ther giort ær, om thet ær und dom eller urætferdigæ, heller om han ær fortvunget[4]) imod sit skiel, fra[5]) then dommer, ther myndr ær, oc til then ther meræ ær, et non e conuerso, oc skal man meth thinne madæ appeller fra biscop oc til legaten oc til paffven oc til ærchibiscoppen, fra ærchibiscoppen oc til legaten oc til paffuen, oc ma huer man apeller mod huer kirkins dommer til pauen uthen alle medeldommer[6]), forty at han ær then iænæ ther ower allæ æræ, som then helligæ kirkins dommer æræ; oc skal thet merkes, at innen x daghe effter dommen ær giord, tha skal han appeller, forty at bider han ower x daghæ, tha dughær hans apellacio icki oc æy bør at høræs effter kirkins logh; oc effter at man haffuer appelleret, tha skal han forfylgæ hans appellacionem inden ar. Ær thet so, at han vorder hindræt meth ræthe saghæ, so som ær syg-dom hellær fengsæl, tha skal han haffuæ II ar at forfylge hans appellacionem. Appellacio skal giøres meth skrifft meth thinne madæ: "Hær dommer forty iæc bekændæ mægh forthwungen aff eder(s) dom ther i giordæ ower mægh for then man oc tellig ien sag, tha appeller jæc til paffuens

[1]) Formodentlig skal der læses: eller (ellers) har hun ꝛc.
[2]) Det latinske vertitur eller versatur.
[3]) Det latinske absolvo.
[4]) Fortvunget, tvunget paa ulovlig Maade, forurettet.
[5]) Her mangler øiensynlig noget saasom: og at han skyder sig fra ꝛc.
[6]) Medeldommer, judices medii.

sædæ oc beder iæc eder hardælig[1]), at j undæ mægh apostolos. Apostoli kalles the breffue oc inciglæ, ther dommeren skal hanom giffue, at han haffuer forladet[2]) hanom aff sin dom oc til paffuens dom, sosom han bedæs, oc skal thet breff diktes so: h. telig ien dommer han sændær alzomhelligæstæ fader, then helligest biscop, ther i then helligæ romærs kirkins sædæ siddær[3]) och mynnæ hans helligæ fødder meth myn syndugæ mund, oc kundgiør iæch eders hellighet, at thinne breffførær[4]) haffwer appellerit mod then dom, ther iæc giordæ over hanom for telligæ sagæ oc telligh dielæ, ther var imellom hanom oc tellige ien man, at han appelleret til apostel, forty lader iæc hanom aff myn dom oc sændær iæc hanom til eder hellighetz ransagels oc dom meth thette breff, oc thet lyder then dom, ther man appelleret til, at han skal anten stande then dom, ther giort ær, eller rættæ then anderlundæ, eller kallæ then igien.

Oc thet ær saffd[5]) aff dommer[6]) framgongh oc hennes skikkels, at the, ther ienfoldugæ æræ, moghæ haffuæ noget aff kirkins logh oc hinnes dom.

Oc hær ændæs then lidæn bogh, som biscop knudh i viborgh giordæ. Gud giff hans siæl ewinnæligh gledæ for sinæ gaffwæ. Amen.

Thinnæ bogh ær vælbyrdugæ manss ienss kos i starop. Gud undæ hanom then at beholdæ meth æræ oc gledæ.

1) Hardælig, haardelig, indstændig; i Formularen hos Durantis lib. IV. p. 188 hedder det: "et apostolos instanter, instantius ac instantissime peto."

2) "Quod eum a jurisdictione sua dimisit." Dur. l. c. p. 189.

3) Her mangler formodentlig: Hilsen eller noget lignende, "reverentia debita." Istedetfor och mynnæ bør der udentvivl læses iech mynnæ, jeg kysser; dette Ord skrives i Eriks Sjell. Lov at minnæ s. Anm. til Loven S. 384.

4) Breffførær, Brevviser, Overbringeren af et Brev.

5) Saffd aff, sagt om.

6) Formodentlig skal der læses doms eller dommens, see det følgende: hennes.

